

Београдска задруга
The building of Belgrade Cooperative

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

План Царске струге
на плану Београдског градогуба ЦГ на плану Београдског, Краљевског и Царског града
Мањера 1:100

План – фасада према Херцеговачкој улици
Facade from Hercegovacka street

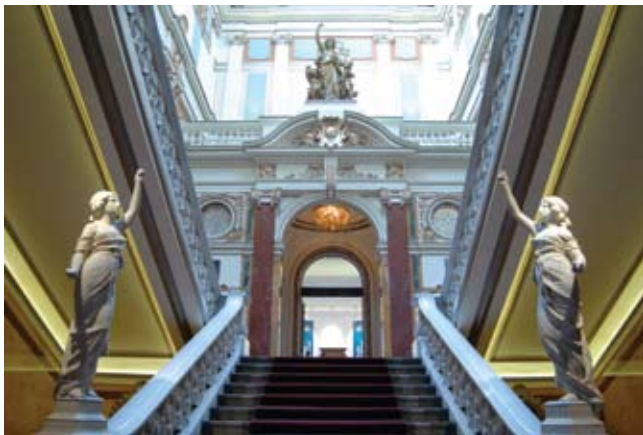

Палата Београдске задруге налази се на Савској падини, на углу улица Травничке, Карађорђеве и Херцеговачке у Београду, и данас представља део последњег низа репрезентативних објеката који су на овом простору грађени у близини реке.

Некада, у XIX веку, овде се налазио тзв. Мали пијац, на којем су се окупљали трговци са свих страна, док је даље према Сави било мочварно тло, тзв. Циганска бара, касније названа Бара Венеција. До пред крај века на овом претежно неуређеном простору дућани, магазе и трговачке куће били су подизани углавном од

трошних материјала. Међу првим објектима савременог начина обликовања, то јест европског стила и европског начина градње, била је зграда железничке станице, подигнута 1884. године. Ускоро су и нове трговачке куће добиле академски третиране фасаде, често са необарокним прозорима и порталима. Грађевински фонд је, међутим, и даље био претежно оријенталног карактера.

На самом почетку XX века донета је одлука да се Карађорђева улица продужи до железничке станице. Тиме је на читавом простору започео нов привредни полет. Лука Ђеловић, трговац с

Главни хол са степеништем и галеријом
Main hall with staircase and gallery

Малог пијаца и председник Управног одбора Београдске задруге, предузећа у снажном пословном и финансијском успону, сигурно је у великој мери утицао да се управо на овом месту подигне нова зграда. Кад је 1907. године зграда завршена, амбијент некадашњег Малог пијаца добио је нов, европски, савремени, репрезентативни карактер. Сасвим очекивано, ускоро су у непосредној близини никли нови престижни објекти, попут куће Ђорђа Вуча и хотела „Бристол“. Тако је трансформација овог простора, с новим европским ликом, у потпуности окончана.

Београдска задруга за међусобно помагање и штедњу основана је 1882. године на иницијативу групе утицајних београдских трговаца. Задруга је требало да помаже средњи staleж, нарочито занатлије и мале трговце, у време кад су београдски зеленаши наплаћивали до 50 одсто камате на своје позајмице. Током времена, она је развила широку делатност и постала једна од најкрупнијих финансијских установа Србије.

Београдска задруга започела је свој рад у једном локалу приземне зграде на почетку Кнез Михаилове улице. Затим се преселила у приземну зграду на углу Јакшићеве улице и Обилићевог венца, која је дозидана и преуређена, али у све развијенијем пословању Београдске задруге убрзо се показала као претесна. На редовној скупштини акционара задруге 1897. године одлучено је да се подигне нова зграда. Управа задруге наложила је да се откупе имања београдских трговаца у околини некадашњег Малог пијаца на Сави и у горњем делу подигне зграда за централу Београдске задруге. Задруга је отпочела грађење у властитој организацији у

Главни хол са мермерним степеништем
Main hall with marble staircase

пролеће 1905. године, а завршено је 1907.

Зграда је подигнута према пројекту тада водећих београдских архитеката, професора универзитета Андре Стевановића и Николе Несторовића. Друштвени положај Београдске задруге одредио је репрезентативност и монументалност као једини могући архитектонски концепт. Грађена је тада најмодернијим грађевинским поступком, употребом армираног бетона, први пут у Београду, и обрадом фасаде у вештачком камену. Средишња, централна партија објекта оријентисана је према Карађорђевој улици и наглашена великом сложеном куполом. У предњем делу се, према улици, препознају две етажe – улазни део и свечана сала. У средини је вестибил, који се протеже кроз обе етажe, а једноетажна шалтер сала је у задњем делу. Оба бочна крила имају приземље и два спрата. У приземљима бочних крила некада су били дућани, а на спратовима административне и управне канцеларије Београдске задруге, и то у једном крилу банкарског, а у другом осигуравајућег одељења.

Фасадно платно у целини је рашчлањено различитим архитектонским и декоративним мотивима, попут пиластера, кордонских венаца, конзола, тимпанона, фризова, картуша и других самосталних декоративних елемената, па све до слободно развијене флоралне пластике и фигуралних скулптура. Сви мотиви су преузети из академског репертоара, пре свега барока, али су у рукама двју великана архитектуре – Николе Несторовића и Андре Стевановића – индивидуално интерпретирани и прилагођени јединственом стилском изразу.

Детаљ ентеријера – таваница улазног хола
Interior detail, ceiling in the main hall

Испред централне куполе, а изнад главног венца фасаде, налази се фигурална група *Жена са четири детета*, у оквиру које крунисана женска фигура штити дечје фигуре комадом платна, гранчицом, књигом и снопом жита. У нишама на бочним ризалитима главне фасаде постављене су фигуре *Жена са кошницом* и *Мушкарац са свитком*. Бројни рељефи у виду женских маски налазе се на врховима лезена, изнад прозора првог спрата и у висини прозора приземља на бочним фасадама, док је над улазом постављена маска Меркура.

Ентеријер зграде је један од најлепших у београдској архитектури. На почетку мермерног степеништа у главном холу постављене су две пандан фигуре младе жене у виду канделабра, док се изнад галерије у главном холу налази *Афродита са два амора*.

Украсе на фасадама и унутрашње декоратерске и штукатурске радове на зидовима и таваници извео је и израдио Фрања Валдман, грађевински ликорезац, декоративне сликарске радове главног улаза Бора Ковачевић и Андреја Доменико, док је сликарије на стаклу извео Р. Марковић.

Београдска задруга се уселила у зграду непосредно по завршетку радова 1907. године и у њој је била смештена све до 1944. године, то јест до свог укидања. Касније је корисник зграде постао Геолошко-геофизички завод „Јован Жујовић“.

Током свог постојања зграда је више пута адаптирана. Најзначајније измене у њеној грађевинско-архитектонској структури настале су 1956–1957. и 1958–1959. године. Тих година је Геолошко-

Детаљ ентеријера, конха свечане сале
Interior detail, ceiling of the ceremonial hall

геофизички завод реконструисао поткровље над оба крила према Травничкој и Херцеговачкој улици, а потом надзидао три спрата на средишњем крилу у дворишту око некадашње шалтер сале. Овим интервенцијама измењен је општи изглед зграде тиме што су на крилима одстрањена кубета, атике су постале спратови, зазидани су отвори у приземљу, који су од улазних врата у локале постали прозори канцеларија, и осиромашено је кубе главне фасаде, с којег је уклоњено круниште, као и сама фасада, с које је склоњен сат. Дворишна страна такође је изменила свој првобитни изглед. Високоприземно средишње крило, добивши три спрата, сасвим је изменило просторне односе дворишта и онемогућило сагледавање првобитне архитектонске композиције. Ипак, сама шалтер сала у унутрашњости блока остала је приземна и зенитно осветљена, али не више директно, већ преко светларника који образују надзидани делови.

Последња реконструкција ове београдске палате извршена је 2014. године. У овим радовима бочна кубета нису враћена, као ни круниште централне куполе, али је рестаурацијом фасаде у већој мери враћен њен стари сјај. Данашњи корисник овог простора је предузеће *Belgrade Waterfront – Eagle Hills*.

Палата Београдске задруге представља једно од најзначајнијих дела београдске и српске архитектуре из прве деценије XX века и једно од најуспелијих дела архитеката Андре Стевановића и Николе Несторовића. Она спада у ред најрепрезентативнијих примера београдске архитектуре. Преко ове палате одражавају се

Детаљ ентеријера
Interior detail

развијенији друштвени односи и напредовање града на почетку XX века. Она је документ првог организованијег освајања присавских терена и силажења града на речне обале.

Због својих архитектонско-урбанистичких и културно-историјских вредности Београдска задруга проглашена је за споменик културе – културно добро од великог значаја.

ЛИТЕРАТУРА:

1. В. П. Лончарски, Мали пијац на Сави крајем XIX и почетком XX века, Наслеђе, VI, Београд, 2005.
2. Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда – досије СК 86.

The building of Belgrade Cooperative

48 Karađorđeva Street

A cultural good of great significance

The Belgrade Cooperative Palace is located on the Sava River slope, on the corner of Travnička, Karađorđeva and Hercegovačka streets in Belgrade; today, it is recognized as a part of the last series of the representative buildings constructed in the vicinity of the river in this area.

Formerly, in the 19th century, there was a small market-place called "Mali pijac" here, where traders coming from different places used to gather; farther towards the Sava River, there was the marshland, the so-called Gypsies' Bog, later called the Venice Bog. Until the near end of the century, shops, warehouses and trading houses made of mainly decrepit materials

had been built in this prevalingly undeveloped area. The building of the Railway Station, erected in the year 1884, was among the first buildings erected using contemporary methods, specifically, the European style and the European method of construction. Soon, the façades of new trading houses were also being treated academically, frequently with the windows and the portals in the Neo-Baroque style. The Construction Fund, however, was still that of a prevalently oriental character.

At the very beginning of the 20th century, a decision was made that Karađorđeva Street would be extended all the way to the Railway

Station. It was for that decision that the whole of the area started exuding a new economic enthusiasm. Luka Ćelović, a trader in the "Mali pijac" and the President of the Managing Board of the Belgrade Cooperative, an enterprise achieving a powerful business and financial rise, certainly had a great influence on erecting the new building at this location. When the construction of the building was brought to an end in 1907, the ambience of the former "Mali pijac" received a new, European, contemporary and representative character. Quite soon, as had been absolutely expected, new prestigious buildings, such as Đorđe Vučo's House and the "Bristol" Hotel, emerged in the immediate vicinity. Thus, the transformation of this space, with a new European appearance was completed.

The Belgrade Cooperative for Interpersonal Help and Savings was established upon the initiative of a group of influential Belgrade traders in 1882. The Cooperative should have been providing help to the middle class, especially to craftsmen and small merchants, in the time when Belgrade usurers charged up to 50 percent interest on their loans. Over time, it developed its broad activity and became one of the most massive financial institutions in Serbia.

The Belgrade Cooperative began to operate in a shop of a ground-floor building at the beginning of Knez Mihailova Street. Then, it moved to a ground-floor building on the corner of Jakšićeva Street and Obilićev Venac, which additional spaces were built on and which was rearranged, but in the ever-increasing business operations performed by the Belgrade Cooperative, that space soon proved to be over cramped. At the Regular Session of the Assembly of the Shareholders of the Cooperative held in 1897, a decision was promulgated that a new building would be erected. The Management of the Cooperative ordered that the estates of the Belgrade merchants surrounding the former "Mali pijac" on the Sava should be bought and that in the upper part, a building for the Headquarters of the Belgrade Cooperative should be erected. The Cooperative independently organized the construction works in the spring of 1905 and brought them to an end in 1907.

The building was designed by the leading Belgrade architects of the time, the university professors Andro Stevanović and Nikola Nestorović. The social position of the Belgrade Cooperative dictated the representativeness and monumentality as the only possible architectural concept. It was constructed by

*Скулпторална група – Жена са четири детета испред главне куполе
Figural group called A Woman with Four Children*

Скулптура у ниши – жена са кошницом
Figure in niche, called *A Woman with a Beehive*

applying the most modern construction technique at that time, by using reinforced concrete for the first time in Belgrade and treating the façade with artificial stone. The focal, central foyer of the building is oriented towards Karadorđeva Street and accentuated by a huge complex dome. In the front part, towards the street, one becomes aware of the two floors – the entrance area and the ceremonial hall. In the middle, there is a vestibule spreading through both floors, whereas a single-floor desk hall is located in the rear. Both lateral wings have a ground floor and two floors. In the ground floors of the lateral wings, there used to be shops, whereas on the floors, there used to be administrative and managing offices of the Belgrade Cooperative, namely the offices of the Banking Department in the one wing and those of the Insurance Department in the other.

The façade canvas, on the whole, is decomposed by different architectural and decorative motifs, such as the pilasters, the cordon cornice, the consoles, the tympanums, the friezes, the cartouches and the other independent decorative elements, all the way to the freely developed floral plastic and figural sculptures. All the motifs were taken from the academic array, the Baroque first of all, but in the hands of the two great architects – Nikola Nestorović and Andro Stevanović – the same were individually interpreted and adapted to the unique stylistic expression.

In front of the central dome, and above the main cornice of the façade, there is the figural group called *A Woman with Four Children*, within which the crowned female figure protects the figures of the children with a piece of a canvas, a twig, a book and a sheaf of grain stalks. In the niches on the lateral avant-corps of the main façade, the figures called *A Woman with a Beehive* and *A Man with a Roll* are placed. The numerous reliefs in the form of women's masques are on the tops of the lesenes (pilaster strips), above the window of the first floor and at the level of the ground-floor window on the lateral façades, whereas the masque of Mercury is placed above the entrance.

The interior of the building is one of the most beautiful in Belgrade architecture. At the beginning of the marble staircase in the main hall, there are two counterpart figures of a young woman in the form of a candelabrum, while above the gallery in the main hall, there is *Aphrodite with Two Amors*.

The ornaments on the façades and the interior decoration and the stucco works on the walls and the ceiling were performed

and made by Franja Valdmán, a figurative sculptor; the decorative painting works of the main entrance were done by Bora Kovačević and Andrej Domeniko, whereas the painting works on glass were performed by R. Marković.

The Belgrade Cooperative moved into the building immediately upon the completion of the works in 1907 and was located in the said building as long as until 1944, i.e. until its abrogation. Later, the “Jovan Žujović” Geological-Geophysical Institute became the user of the building.

The building has been refurbished several times during its existence. The most significant changes in its construction-architectural structure were made in 1956–1957 and 1958–1959. In those years, the Geological-Geophysical Institute reconstructed the loft above both wings towards Travnička and Hercegovačka streets, only to then additionally build three floors on the middle wing in the yard around the former desk hall. These interventions changed the general appearance of the building by having had the cupolas removed from the wings, the attics transformed into the floors, the openings on the ground floor closed, being transformed from the entrance doors to the shops into the windows of the offices, and the cupola of the main façade impoverished by the elimination of the crenellation from it, as well as the façade itself, from which the clock had been removed. The yard side also changed its original appearance. With the three new additionally constructed floors above the high-ground-floor central wing, the wing completely changed the spatial relations of the yard and made it impossible to perceive the original architectural compositions. Yet, the desk hall itself in the interior area of the block remained at the ground-floor level and retained its zenith illumination, but no longer directly, but rather through the skylight structure formed by the additionally built parts.

The last reconstruction of this Belgrade palace was carried out in 2014. In these works, the lateral cupolas were not returned, nor was the crenellation of the central dome returned, either, but by the restoration of the façade, its old splendor was returned to a greater extent. The *Belgrade Waterfront – Eagle Hills* enterprise is today’s user of this space.

The Palace of the Belgrade Cooperative represents one of the most significant works of the Belgrade and the Serbian architectures of the first decade of the 20th century and one of the most successfully achieved works done by the architects Andro Stevanović and Nikola Nestorović. It ranks among the most representative examples of Belgrade architecture. Through this palace, the more developed social relationships and the progress of the city at the beginning of the 20th century are reflected. It is the document of the first more organized conquering of the terrains located in the vicinity of the Sava River and the city’s descending onto the riverbanks.

Свечана сала, историјска фотографија
Ceremonial hall, historical photo

Due to its architectural, urban, cultural and historical values, the Belgrade Cooperative has been declared a cultural monument – a cultural good of great significance.

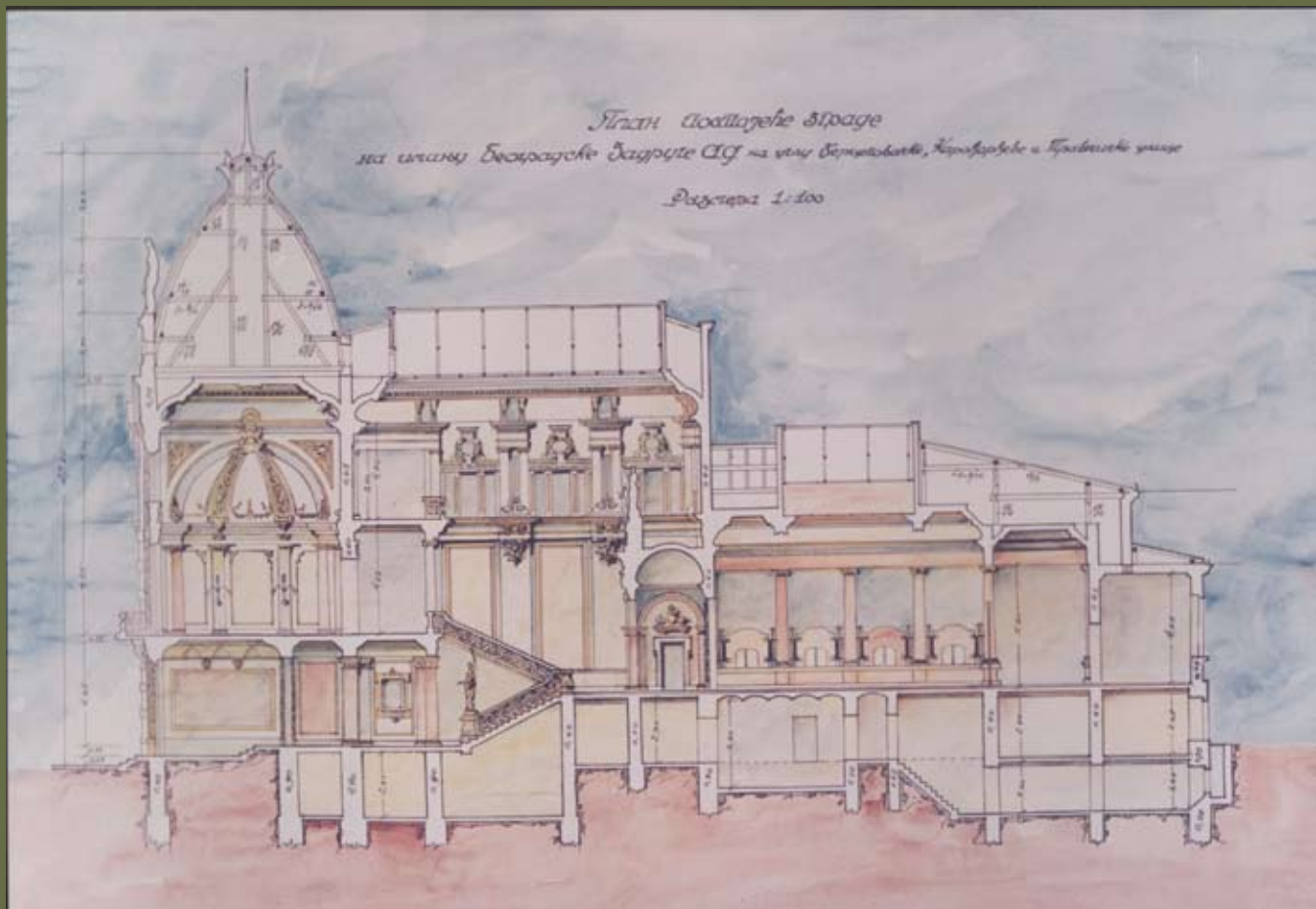
LITERATURE:

1. V.P. Lončarski, Mali pijac na Savi krajem XIX i početkom XX veka, “Mali pijac” on the Sava River at the end of 19th century and the beginning of 20th century, Nasleđe, VI, Belgrade, 2005.
2. Dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda – dosije SK 86. Documents of the Belgrade City Institute for the Protection of Cultural Monuments – dossier SK 86.

Տրանսվերսալ քաղցրե ճրագ

նա տառն Եւրոպայի ճարտէ ԱԳ ու յայ Երեսնամե, Կրօնական և Կրօնական սրահ

Քաղցրա 1:100

Փան – քրեսեկ
Cross section

Београдска задруга

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Оливера Вучковић, в.д. директора

Аутор: Ксенија Ћирић

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Академија Oxford – agent d.o.o, Јагодина

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: „Birograf comp“ d.o.o.

Београд, 2017.

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

725.1(497.11)(036)

ЋИРИЋ, Ксенија, 1973-
Београдска задруга = The building of Belgrade Cooperative / [аутор
Ксенија Ћирић ; превод Академија Oxford ; фотографија Снежана
Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда
= Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2017
(Београд : Birograf). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о ауторки
преузет из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. -
Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-39-4

1. Академија Оксфорд

а) Београд - Београдска задруга - Водичи

COBISS.SR-ID 246419724

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

